

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**A KELETI KÁNONJOG LEHETSÉGES
ALTERNATÍVÁI A LATIN BÜNTETŐJOG
MEGÚJÍTÁSÁHOZ**

Sereghy Noémi Xénia

Témavezető: Dr. Szabó Péter

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
Kánonjogi Posztgraduális Intézet

Budapest

2023

0

Tartalom

1. Téma és célkitűzés.....	2
2. A dolgozat forrásai és módszerei.....	3
3. Az értekezés felépítése.....	4
4. A disszertáció eredményei.....	5
5. Összegzés.....	9

1. Téma és célkitűzés

Az utóbbi években az egyes, klerikusok által elkövetett büntetendő cselekmények miatt egyre nagyobb figyelmet kapott a kánoni büntetőjog, míg korábban többnyire a latin egyház büntetőjoga került a középpontba. A könyvtári kutatások során szembetűnő volt, hogy több olyan tanulmány született már, amelyben a latin és a keleti büntetőjogot hasonlítja össze a szerző, azonban az olyan publikáció, amely kifejezetten a keleti büntetőjoggal és annak sajátos jellemzőivel foglalkozik, lényegesen kevesebb.

Carl Gerold Fürst, a keleti kánonjog szakértője, akinek a keleti kódex kodifikációja során erőteljesen érvényesültek a gondolatai a büntetőjogban, így fogalmazott nem sokkal a CCEO hatályba lépése után:

„A CCEO jelentősége messze túlmutat a keleti katolikus egyházak törvénykönyvén. Bár a CCEO lényegében csak a keleti katolikus egyházakra vonatkozik; egyes normák (köztük egy büntetendő cselekmény) tekintetében azonban kifejezetten vonatkozik a latin egyházra is, így az 1983-as CIC-et a CCEO esetenként kiegészíti, de időnként ki is javítja. [....] A CCEO nagyon világosan mutatja, hogy a katolikus egyházon belül, nem túl szűk keretek között, van lehetőség egy és ugyanazon probléma meglehetősen eltérő jogi (és teológiai) megoldására, amelyet ugyanaz a törvényhozó szentesít. [....] Csak a jövőben lesz megmondható, hogy a CCEO-nak, mint 'katolikus alternatívának', lesz-e konkrét hatása a latin kánonjog jövőbeli fejlődésére is, és milyen mértékben.”¹

Vitathatatlan, hogy ha különböző rítusok egymás mellett élnek, akaratlanul is hatnak egymásra. Érdekes ezekre a különböző hagyományokból (latin és keleti) fakadó eltérésekre odafigyelni, hiszen segítségünkre lehetnek abban, hogy közelebb vigyenek minket egy esetleges probléma megoldásához.

A témaválasztásnál az is szerepet játszott, hogy magyar nyelven eddig még nem jelent meg olyan monográfia, amely behatóbban foglalkozik a keleti büntetőjoggal. A dolgozat ezen kívül kiindulási pontként is szolgálhat a téma további kutatására, és remélhetőleg ösztönözni fogja újabb magyar nyelvű tanulmányok megjelenését.

Három évtizeddel a keleti kódex megjelenése után elérkezett az az idő, amikor a gyakorlatban is választ kaphatunk Fürst előbbi feltevésére, azaz, hogy valóban hatott-e, tudott-e

¹ FÜRST, C. G., *Katholisch ist nicht gleich lateinisch. Der gemeinsame Kirchenrechtskodex für die katholische Ostkirchen*, in *Herder-Korrespondenz* 45 (1991) 139-140.

alternatívákat kínálni a keleti büntető fegyelem a latin büntetőjog revíziójához? Mennyiben jelentek meg a keleti jog megoldásai az új latin büntető fegyelemben?

Ezeket átgondolva jelen disszertáció megírásánál a következő célokat tűztem ki, az alábbi kérdésekre keresem a válaszokat:

1. Melyek a keleti büntetőjog sajátos vonásai?
2. Mik a latin büntető fegyelem jellemzői, valamint milyen fejlődésen ment keresztül?
3. Milyen szerepe lehet a keleti büntető fegyelemnek a latin büntetőjog megújításában, és mely, a keleti jogból kiolvasható lehetséges megoldások jelentek meg az új latin büntetőjogban?

2. A dolgozat forrásai és módszerei

Az értekezés a latin és a keleti katolikus egyházak törvénykönyve korábbi és jelenleg hatályos büntetőjogi részének, valamint a büntető fegyelemhez kapcsolódó szentszéki dokumentumoknak az elemzésén keresztül ismerteti a keleti és a latin büntetőjog sajátos vonásait és fejlődését.

Az összehasonlító elemzés módszerének segítségével mutatom be a két jogrendet. Ez a módszer abból áll, hogy párhuzamot hozunk létre más vizsgálati tárgyakkal részben vagy egészben, elemezzük azt, hogy megtaláljuk, észrevegyük a köztük lévő kapcsolatot, megvizsgáljuk hasonlóságaikat, különbségeiket. A két hatályban lévő egyházi törvénykönyv (CIC, CCEO) párhuzamos tanulmányozása és összehasonlító elemzése elengedhetetlen a kánonjog tudományának fejlődése szempontjából. A kánoni összehasonlítás elősegíti a hatályos jog jobb megértését, és segítséget nyújt az esetleges megújításban. Az egyes kánonok, a hozzájuk tartozó történelmi források, valamint a teológiai-kulturális kontextus vizsgálatából szerzett adatok lehetővé teszik, hogy jobban megértsük a különbségeket, és jó kiindulási alapot nyújthatnak a módosítási javaslatokhoz, ezáltal elősegítve a jogrendszer tökéletesítését.²

² SZABÓ P., *Alcune osservazioni sul diritto sacramentale comparato in prospettiva storica*, in *Eastern Theological Journal* 5 (2019) n. 2. 157.

3. Az értekezés felépítése

A bevezető részben a büntetőjog hatékonyságának hiányosságai, valamint az összehasonlító módszertan rövid ismertetését követően a disszertáció három nagyobb egységre tagolódik.

Az első rész a keleti katolikus egyházak büntető fegyelmének jellegzetességeivel foglalkozik. Az első alfejezetben a bűn és a büntetendő cselekmény fogalmainak meghatározása után a büntetőjog és a büntetés célját mutatom be a világi jogban és az Egyházban. A második alfejezet a keleti büntetőjog kodifikációjába nyújt betekintést, melynek segítségével érthetőbbé válik, miért vannak jelentős különbségek a latin és a keleti büntető fegyelem között. Az ezt követő alfejezet a keleti büntetőjog sajátosságait mutatja be, kiemelve a büntetések gyógyító jellegét, amelyre a keleti jog nagy hangsúlyt fektet, és amelynek az alapja egy szentírási szöveghelyben (2 Tim 4,2) és a Trullósi Zsinat (692) 102. kánonjában gyökerezik. A tézisben részletesebben tárgyalom majd az automatikus (*latae sententiae*) büntetések témáját. Ez esetben egy rövid történelmi áttekintés is szükségesnek tűnt annak érdekében, hogy jobban megérthessük, hogy a hatályos keleti törvénykönyvből miért is iktatták ki az ilyen típusú büntetéseket. Ezt követően a törvényesség elvének – *nullum crimen nulla poena sine praevia lege poenali* – megvalósulását vizsgáljuk a kánoni büntetőjogban, külön figyelmet fordítva a latin törvénykönyv „általános szabályának” (1399. kán.) megfelelő norma hiányára a keleti kódexben. A negyedik alfejezetben az 1983-as latin és a keleti kódex büntető fegyelme közti különbségeket mutatjuk be az anyagi és eljárásjog területén.

A második egység a latin egyházi büntetőjog sajátos vonásait és fejlődését részletezi, melynek első alfejezetében az 1917-es *Codex Iuris Canonici* büntetőjoga és az azzal kapcsolatban felmerült kérdések rövid ismertetése található. A következő alfejezet az 1983-as kódex fegyelmének értékelését és a büntetőjogi reform mozgatórugóit tárgyalja, majd ezt követően a latin büntetőjog fejlődését mutatjuk be az 1983-as törvénykönyv kihirdetésétől a megreformált büntetőjoggal bezárólag. Ebben a részben a Szent II. János Pál, XVI. Benedek és Ferenc pápa pontifikátusa alatt megjelent büntetőjogi intézkedések bemutatása és rövid elemzése történik, végül az 1983-as CIC VI. könyvének reform folyamatába nyújtunk betekintést.

A harmadik nagy fejezetben kerül bemutatásra, hogy milyen szerepe lehet a keleti büntetőjognak a latin büntetőfegyelem megújításában, különös tekintettel azon vonásaira, melyek a reform során segítséget nyújthattak ahhoz, hogy egy jól alkalmazható büntetőjogi rendszert hozzanak létre. Ezek után azt vizsgáljuk a fejezetben, hogy a keleti jogból

kiolvasható lehetséges megoldások milyen mértékben jelentek meg az új latin büntetőjogban, valamint melyek azok a célok, amik nem valósultak meg. Az utolsó alfejezetben az új keleti büntetőjog kerül röviden bemutatásra. Az értekezés még a régi keleti büntetőjogot veszi a vizsgálat alapjául, mivel a megújult keleti büntető fegyelem 2023. április 5-én lett bemutatva és június 29-én lépett hatályba. Ahhoz azonban, hogy még világosabb képet kapjunk arról, hogy a keleti fegyelem van-e hatással a latinra, vagy éppen fordítva, elengedhetetlen az új keleti büntetőjog ismertetése.

Ezt követi a konklúzió, valamint a dolgozat idegennyelvű összefoglalása és a függelék. Az értekezést az elemzés alapjául szolgáló források jegyzéke, a felhasznált szakirodalmi tételek felsorolása zárja.

4. A disszertáció eredményei

Az értekezés egyrészt a keleti büntető fegyelem sajátos vonásait mutatja be, szem előtt tartva a latin jogot is, hogy jobban megérthessük az eltérő hagyományokon alapuló különbségeket. Másrészt a latin büntető fegyelem fejlődésébe és a CIC VI. könyvének reform folyamatába nyújt betekintést, megpróbálva kiemelni azokat a keleti sajátosságokat, amelyek a reform oldaláról megközelítve relevanciával bírhattak, és segíthettek egy, a gyakorlatban könnyebben alkalmazható latin büntetőjog kidolgozásában. Ezeket figyelmebe véve a dolgozat eredményei így foglalhatók össze:

1. A keleti büntető fegyelem legfőbb jellemzője a **gyógyító jelleg**: a bűnre úgy tekint, mint betegségre, a büntetésre pedig úgy, mint orvosságra. Ez a bibliai alapokon nyugvó pasztorális-medicinális jelleg rögtön a büntetőjogi rész első kánonjában (1401. kán.) megjelenik, mely norma a Trullósi Zsinat 102. kán. modern adaptációjának tekinthető. A gyógyító jelleget nyomatékosítja a kánoni figyelmeztetés fontosságának hangsúlyozása is, mivel semmilyen büntetés nem szabható ki nélküle. Az, hogy valamilyen pozitív cselekedet is kiróható büntetésként, szintén hozzájárul ahhoz, hogy a kódex ezen jellege erősödjön. A büntetőjog a tevékeny szeretet eszközeként (*vehiculum caritatis*) jelenik meg a kódexben. A medicinális jelleget emeli ki továbbá az is, hogy a CCEO nem alkalmazza a szankciók gyógyító (*censura*) és jóvátévő büntetésekre (*poenae expiatoriae*) való felosztását, ahogy az a latin törvénykönyvre jellemző. A hatályos keleti kódexben elvileg minden büntetés medicinális jellegűnek tekintendő.

Fontos jellemzője a keleti büntetőjognak az **automatikus büntetések** (*poena latae sententiae*) **kiiktatása**, ugyanis ezek nem tartoznak az eredeti keleti hagyományhoz. Azért beszélünk ezen büntetések kiiktatásáról, mert latin hatásra a keleti katolikus egyházak korábbi fegyelmébe is bekerültek az önmagától beálló büntetések. Bár ilyenek immár a keleti kódexben magában nem szerepelnek, a legfőbb törvényhozónak mégis lehetősége maradt arra, hogy a keletiek számára is automatikus büntetést rendeljen el (CCEO 1408. kán.). A keleti büntetőjog egy másik kiemelkedő jellemzője a **törvényesség elvének szigorúbb betartása**. A keleti kódexszel szemben a latin nem ragaszkodik olyan szigorúan ezen alapelvhez, amennyiben az utóbbiban létezik egy, ezt az elvet jelentősen kitágító (kiiktató?) szabály (CIC 1399. kán.). E norma hiánya a keleti törvénykönyvben sok szerző számára felveti a kérdést, hogy vajon mit lehet tenni akkor, ha a keleti törvényekben megállapított büntetőjogi tényállásokon túli esetben sértik az isteni vagy kánoni jogot. A fentiekben igyekeztünk kimutatni, hogy a törvényesség elvének szigorú megtartása és az Egyház küldetésének feltétlen védelme nem összeegyeztethetetlen.

2. A latin büntető fegyelem fejlődésének áttekintését mindenképpen az 1917-es törvénykönyv büntetőjogával kell kezdenünk. Az **1917-es CIC** kiadása mérföldkőnek tekinthető az egyházi törvénykezésben, mert a kódex elkészítése előtt bullákban vagy apostoli rendelkezésekben adták ki a büntetőjogi szabályozásokat. Az 1917-es CIC büntető fegyelmében megjelenik az Egyház lelkipásztori hatalma is (2214. kán. 2. §), és kifejezésre jut, hogy a püspökök pásztorok, és nem fenyítőik, valamint ott van az a felhívás is, hogy atyai, testvéri szeretettel forduljanak a rájuk bízottak felé, ez a törekvés azonban nem mindig jelent meg a kódex normáiban. A társadalom egyre gyorsabb fejlődésére az Egyháznak is válaszolni kellett, ezért elkerülhetlenné vált a nagyrészt elavult kánonok megreformálása.

Az **1983-ban kiadott új törvénykönyv** VI. könyve, melyben a II. Vatikáni Zsinat szellemisége tükröződik, jelentősen eltér az elődjétől. A kánonok száma drasztikusan lecsökkent, kiemelkedő szerepet játszott a szubszidiaritás és a decentralizáció elve a kódexben, a büntetések szigorúsága pedig enyhült. A kánonok nagy része homályosan lett megfogalmazva, aminek az volt a célja, hogy az ordinárius maga tudja meghatározni minden esetben, hogy hogyan jár el. A kódex kihirdetése után nagyon hamar kiderült, hogy a büntetőjog nem működik. A VI. könyv normáinak gyakorlatban való alkalmazása problémás volt, a törvények szövege nehezen érthető, a büntető eljárás hosszadalmas, az ordinárius mérlegelési jogköre túl nagy, a büntetőjog viszonylag szűk keretek között alkalmazható és továbbra is megmaradt az önmagától beálló büntetések kérdése. Ezek mellett az egyházi

személyek által elkövetett szexuális jellegű büntetendő cselekmények is rávilágítottak arra, hogy szükség van egy jól alkalmazható büntető fegyelemre. A büntetőjogi reform elindulásáig motu proprio formájában jelentek meg olyan rendelkezések, amelyek az időközben felmerült kérdésekre és problémákra adnak választ, iránymutatást. A legfontosabbak ezek közül a *Sacramentorum sanctitatis tutela* valamint a *Vos estis lux mundi*.

A CIC VI. könyv reformjának elindulásában XVI. Benedek pápa nagy szerepet játszott. A 2007-ben elkezdődött folyamat eredményeként született meg 2010 májusára egy tervezet, amit elküldtek véleményezésre a püspöki konferenciáknak, a Római Kúria dikasztériumainak, a szerzetes intézmények nagyobb elöljáróinak, a kánonjogi fakultásoknak, valamint számos kánonjogásznak és büntető jogásznak. A visszaküldött javaslatok alapján 2011-re elkészült a *Schema recognitionis Libri VI Codicis Iuris Canonici*, ami az 1983-as CIC büntetőjogának reformjavaslatait tartalmazza. A revízió legfőbb célja a kánoni büntetőjog hatékonnyá tétele, valamint a pasztorális jelleg erősítése. A tervezetben kifejezésre kívánták juttatni, hogy a büntető fegyelem az Egyház lelkipásztori tevékenységéhez tartozik, és a büntetőjogot alkalmazni kell.

A normák egyszerűbb megfogalmazásának célja az egyházi elöljárók segítése a büntető fegyelem alkalmazásában. Az ordináriusok mérlegelési jogkörének korlátozása is megfigyelhető, melynek célja, hogy ugyanazon büntetendő cselekmény esetében ne fordulhasson elő, hogy teljesen más módon járnak el az egyházi elöljárók. A tervezetben jelentős változtatások figyelhetők meg az 1983-as kódex VI. könyvéhez képest: a szövegek finomítása; tartalmi változtatások, újítások; új paragrafusok felvétele; szigorítások. Néhány normánál megfigyelhető, hogy a kodifikátorok az 1917-es törvénykönyvet vették alapul, a benne található törvények inspirációként szolgáltak. Az egyes kánonok sorrendjének megváltoztatásával is a jobb érthetőség volt a cél. A büntetőjogi tényállásokat felsoroló második részbe (*De singulis delictis deque poenis in eadem constitutis*) több új büntetendő cselekmény bekerült.

A 2021. december 8-án hatályba lépett büntetőjog számos újítást tartalmaz az elődjéhez képest. A **jelenleg hatályos VI. könyv** legfontosabb jellemzői:

- a pasztorális-medicinális jelleg erősödése;
- ordinárius/bíró mérlegelési jogkörének szűkülése;
- a jóvátévő büntetések körének jelentős bővülése;
- felfüggesztés büntetésének kiterjesztése a világi krisztushívókra is;
- új büntetőjogi tényállások kerültek a törvénykönyvbe;

- a szentségekkel kapcsolatos büntetendő cselekmények, melyeket eddig a *Normae de gravioribus delictis* dokumentumok tartalmaztak, ezentúl a kódexben is megtalálhatók;
- a hatodik parancs ellen elkövetett büntetendő cselekmények esetében a büntetés kiterjesztése egyházi tisztséget betöltő világi krisztushívőkre;
- az elévülési idő részletes szabályozása.

3. Több olyan sajátos vonása van a keleti büntető fegyelemnek, amely segíthet egy jól alkalmazható latin büntetőjog kidolgozásában a következő területeken: a büntetés medicinális-pasztorális jellegének erősítése, az automatikus büntetések kiiktatása, a törvényesség elvének következetesebb érvényesítése. A szankciókat tekintve megfontolásra érdemesnek tűnt a felfüggesztés kiterjesztése az egyházi hivatalt betöltő világi krisztushívőkre, a kiközösítés büntetésének újragondolása a keleti fegyelem megoldásának (nagyobb és kisebb kiközösítés) tükrében, valamint a gyógyító és jóvátévő büntetéseknek a latin büntetőjogra jellemző éles szétválasztásának szükségessége.

A *Pascite gregem Dei* kezdetű apostoli konstitúcióval 2021. május 23-án kiadott és 2021. december 8-án hatályba lépett új latin büntetőjog normáinak szövegét elemezve megállapíthatjuk, hogy a keleti kódexből kiolvasható lehetséges megoldások csak nagyon minimális mértékben jelentek meg az új latin büntető fegyelemben.

A hatályos latin büntetőjog 1311. kán. új paragrafusa által hangsúlyossá válik a büntető fegyelem lelkipásztori jellege, valamint megfogalmazódik, hogy a büntetés összeegyeztethető a szeretet Egyházával, mert az a *caritas* egyik kifejező eszköze. Vitathatatlan, hogy a gyógyító karakter is erőteljesebbé vált az új büntetőjogban, azonban ennek továbbra sincs olyan kiemelkedő szerepe, mint a keleti fegyelemben.

A *latae sententiae* szankciókat a latin büntető fegyelem, úgy tűnik, hogy továbbra is hatásosabb eszköznek tekinti bizonyos esetekben, mint a *ferendae sententiae* büntetéseket, így az önmagától beálló büntetéseket illetően nem történt változás a CIC korábbi VI. könyvéhez képest. Ez azonban továbbra is kérdéseket eredményez az automatikus büntetések kapcsán, különösen a CIC 1318. kánonjában foglaltakat tekintve.

Az CIC új VI. könyvében változtatás nélkül szerepel az általános normaként is emlegetett 1399. kán. A büntető törvények korábban is annyira átfogóak voltak, hogy a legsúlyosabb büntetendő cselekmények esetére büntetés kiszabását írták elő. Azáltal, hogy a megreformált büntetőjogban sok új büntetendő cselekmény jelenik meg, továbbra is nyitott marad a kérdés, hogy az általános normának van-e valódi haszna a latin büntető fegyelemben.

A büntetések tekintetében az új latin büntetőjog a felfüggesztés esetében a keleti fegyelemhez hasonlóan jár el, mivel már nem csak klerikusokra, hanem egyházi hivatalt, tisztséget viselő világi krisztushívókra is kiszabható ilyen szankció. A kiközösítés, valamint a gyógyító és jóvátevő büntetések megkülönböztetésének esetében továbbra is a korábbi gyakorlat maradt meg a latin büntető fegyelemben.

A *Vocare peccatores* kezdetű motu proprioval 2023. április 5-én kihirdetett és 2023. június 29. óta hatályos keleti büntetőjogot megvizsgálva megállapítható, hogy a CCEO XXVII. titulusa az átdolgozás során, amely 22 kánont érintett, nagyobb összhangba került a latin büntetőjoggal. Lényeges változások:

- pontos és egyértelmű meghatározása annak, hogy mikor kell a hatóságnak büntetendő cselekmény esetén közbelépni;
- büntetések pontosítása, kiterjesztése;
- új büntetendő cselekmények és büntetések megjelenése;
- a kiskorúak és a kiszolgáltatott személyek sérelmére elkövetett szexuális büntetendő cselekmények ezentúl szintén a keleti büntetőjog részét képezik;
- elévülési idő részletes szabályozása.

5. Összegzés

A két büntető fegyelmet összehasonlítva egyértelműen megállapítható, hogy a keleti büntetőjog átdolgozása során a CIC új VI. könyvét vették alapul.

A bevezetésben feltett kérdésre, hogy milyen szerepe lehet a keleti büntető fegyelemnek a latin büntetőjog megújításában, és mely, a keleti jogból kiolvasható lehetséges megoldások jelentek meg az új latin büntetőjogban, a két törvénykönyv elemzése és összehasonlítása után egyértelmű választ adhatunk.

A két kódexet párhuzamosan tanulmányozva megmutatkozott, hogy ugyanarra a problémára ugyanazon törvényhozó meglehetősen eltérő jogi megoldásokat alkalmazhat. Ez a különbözőség egy revízió során segítséget nyújthat a doktrína elmélyítéséhez, ezáltal hozzájárulhat a hatályos szabályozás finomításához is.

A keleti jog által nyújtott lehetőségek a CIC VI. könyvének reformja során adottak voltak, azonban csak minimális szerep jutott ezen megoldásoknak. Sokkal inkább az 1917-es CIC büntetőjogát vették figyelembe a megújulás folyamán, mint a keleti fegyelmet. A büntetés

medicinális-pasztorális jellegének erősödésén kívül a felfüggesztés világi krisztushívókra való kiterjesztése jelenik meg a keleti megoldások közül az új latin büntetőjogban.

A CCEO átdolgozott, XXVII. titulusát is tanulmányozva azt látjuk, hogy a változtatások során a hatályos latin büntetőjogot vették alapul, ahhoz igazították a keleti kódex büntető fegyelmét. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy sokkal inkább van hatással a latin jog a keletre, mint fordítva. Az új kánoni büntető fegyelem egyértelműen meghatározza a büntetendő cselekményeket, a hozzájuk kapcsolódó szankciókat és az alkalmazásukat. Kifejezésre jut, hogy a büntetőjog a lelkipásztori szeretet egyik kifejező eszköze, melynek használata szükséges, hogy a pásztorok a rájuk bízott közösségeket megfelelően tudják irányítani. Hogy valóban elérte-e a célját a reform és hatékony-e az új büntetőjog, az csak a későbbiekben fog kiderülni, ha az előjárók ténylegesen használni is fogják a törvénykönyvben foglaltakat.